

CZESŁAW MOJSIEWICZ*

Parlamentarne volitve na Poljskem

Kaj je povzročilo, da so postale nujne nove, predčasne parlamentarne volitve na Poljskem? Močno nestabilna vladna koalicija s predsednico Hanno Suchocko na čelu si ni uspela pridobiti sporazuma o državno pomembnih zadevah. Dosti časa so jemali medstrankarski spori in nesporazumi med parlamentarnimi frakcijami, ki jih je bilo v prejšnjem parlamentu 17. Podoba parlamenta je postajala čedalje bolj nekoristna, sam parlament pa je imel čedalje manj podpore v javnem mnenju. V javnomnenjskih raziskavah je bil ocenjen zelo nizko. Parlament je deloval neučinkovito in za potrebe refomiranja države jalovo.

Junija leta 1993 je bila postavljena zahteva po glasovanju o nezaupnici vladi Hanne Suchocke. Nezaupnica je dobila večino glasov in vlada je odstopila. Tedaj je predsednik Lech Walensa izkoristil svoje ustavno pooblastilo in razpustil parlament na začudenje tistih, ki so hoteli samo vreči vlado. Parlament je bil razpuščen, vlada pa je ostala do novih volitev. Datum novih parlamentarnih volitev je bil 19. septembra 1993 v upanju, da bo na podlagi volilnih izidov mogoče sestaviti bolj stabilen parlament in vlado.

Rezultati volitev

Da bi se izognili preveliki politični razdrobljenosti v parlamentu, so novi volilni predpisi uvedli volilni prag. Za mesto v parlamentu so morale stranke preseči pet odstotkov glasov. Petodstotna meja glasov, dobljenih v celotni državi, je bila usmerjena proti majhnim strankam in strančicam. Namera je bila pravilna, če upoštevamo razdrobljenost prejšnjega parlamenta in tudi to, da je na Poljskem registriranih nad 220 strank. Očitno ima mnogo izmed njih bolj humoristično kot pa politično naravo, imajo pa tudi izjemno malo članov. Mnogi so menili, da so po novembrskih volitvah leta 1991 nastali klubi, sedemnajst po številu, več časa porabili za čenčanje, za medsebojno rivalstvo kot pa za državi koristne odločitve.

Volitve 19. septembra leta 1993 so prinesle tele nepričakovane rezultate:

1. Zveza demokratične levice (SLD – Sojusz Lewicy demokratycznej) je dobila 171 mest v parlamentu ter si s tem pridobila 20,41 glasov ter prevzela prvo mesto.
2. Poljska ljudska stranka (PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe) je dobila 132 mest ter 15,3% glasov.
3. Demokratična zveza (UD – Unia Demokratyczna) – 74 mandatov in 10,59% glasov.
4. Delavska zveza (UP – Unia Pracy) – 41 mandatov in 7,28% glasov.

* Dr. Czesław Mojsiewicz, profesor na Univerzi v Poznaniu.

5. Konfederacija neodvisne Poljske (KPN – Konfederacja Polski Niepodległej) – 22 mandatov in 5.77% glasov.

6. Nestrankarski blok podpore reformam (BBWR – Bezpartyjny Blok Wspierania Reform) – 16 mandatov in 5.41% glasov.

7. Nemška manjšina opolskega in katoviškega vojvodstva je dobila 4 mandate. Nje volilni prag ni obvezoval.

V volitvah je sodelovalo 69 vsepoljskih list, v parlament pa je prišlo le 6 strank. Volilna udeležba je bila 52.08%. To pa je pojav, ki da misliti in ga je treba raziskati. Zakaj je tako nizka volilna udeležba (od 40 do 50% volilnih upravičencev) na vseh demokratičnih volitvah po letu 1989? Kako naj razložimo odpor do udeležbe pri svobodnih volitvah?

Tudi pri volitvah v stočlanski senat so odločilno večino dobile leve stranke SLD in PSL (SLD ima 37 senatorjev, PSL pa 36).

Dovolj značilno je, da je pri volitvah izmed 26 poslancev, ki so dobili največje število glasov, prvo mesto zasedel voditelj leveice Aleksander Kwaśniewski in izmed 26 poslancev jih je kandidiralo 14 iz liste SLD.

Levica je slavila pomembno zmago po štirih letih vlade »solidarnosti«. To je veliko presenečenje.

Kakšne stranke so se znašle v parlamentu?

1. Zveza demokratične leveice (LSD) je koalicija različnih političnih sil in skupin ter sindikatov. Največja skupina v SLD je Socialna demokracija Republike Poljske (SDRP). Nasproti njej je pomembna sila Vsepoljski sporazum sindikatov (Ogólnopolskie Porozumienie związków Zawodowych – OPZZ), Zveza učiteljev Poljske (Związek Nauczycielstwa Polskiego – ZNP) in še ena izmed socialističnih strank – Poljska socialistična stranka (Polska Partia Socjalistyczna).

LSD imenuje desnica postkomunistična sila, ker je SDRP nastala po razpustitvi Poljske združene delavske stranke. Danes šteje okrog 60.000 članov, od tega je polovico mladih ljudi, ki prej niso pripadali nobeni stranki.

2. Poljska ljudska stranka je kmečka stranka, katere glavna članska in volilna baza je podeželje. Pred letom 1989 je ta stranka delovala kot zaveznik PZPR, po tem letu pa se je preoblikovala v PSL. Danes je to najbolj številna kmečka stranka, saj druge niso dobile parlamentarnih mandatov.

3. Demokratična zveza je nova stranka, ki je nastala po letu 1989 in jo sestavlja inteligenca, znanstveniki, predstavniki svobodnih sindikatov in druge družbene skupine. Njeni člani se istovetijo z etosom »Solidarnosti« s prejšnje etape obstoja te zveze in gibanja. Vodi jo že od začetka Tadeusz Mazowiecki – prvi premier nekomunistične vlade iz leta 1989. UD je politično nemonolitna, saj v njej sodelujejo različne skupine in smeri – od leveice do liberalcev in do nedavnega tudi – konservativci. Po volitvah, ki tej stranki niso prinesle zmage, ne glede na to da je iz njenih vrst izšla premierka Hanna Suchocka, je nastal predlog, naj se Demokratična zveza združi z Liberalno-demokratičnim Kongresom, ki je volitve izgubil in ni prišel v parlament. UD (Demokratična zveza) ni hotela vstopiti v koalicijo z zmagovito SLD, ker se ji je ta stranka zdela preveč levičarska.

4. Zveza dela je mlada levičarska stranka, s socialnodemokratično naravo. Vodi jo znani ekonomist Ryszard Bugaj. V vladno koalicijo ni prišla, ker je ta – po njenem mnenju – preveč liberalna in ne dovolj dosledno levičarska. Vendar pa sta dva izmed njenih volilnih članov – Marek Pol kot minister za industrijo in trgovino ter profesor Wojtek Lamentowicz kot državni sekretar za evropsko integracijo – prišla v vlado.

5. Konfederacija neodvisne Poljske je stranka, ki je bistveno zmanjšala število

svojih mest v parlamentu – s 46 poslancev na 22. To je stranka, ki goji različna politična stališča – od antikomunističnih do levičarskih. Na njenem čelu je Leszek Moczulski.

6. Nestrankarski blok podpore reformam je najmlajše politično gibanje, ki je nastalo pod patronatom Lecha Walense. Ta je namreč hotel zbrati okoli sebe tiste volivce, ki niso zadovoljni z vlado. Njegovi upi se niso uresničili, saj je BBWR zbrala samo 16 mandatov. Med volitvami je bil zaščitnik tega gibanja sedanji minister za zunanje zadeve Andrzej Olechowski. BBWR je zdaj v dobi preoblikovanja v politično stranko.

26. septembra 1993 je bila izbrana nova vlada na čelu s premierom Waldemarjem Pawlakiem, šefom ZSL. To je od leta 1989 že peta vlada. V preteklih štirih letih je bila oblast v rokah ljudi in skupin, ki so izhajale iz »Solidarnosti« in so tudi vladale ob podpori »Solidarnosti«. Te vlade so beležile vrsto naravnost zgodovinskih dosežkov. Notranji trg se je stabiliziral, obstaja notranja denarna menjava, ukinjena je bila cenzura, potovanje v tujino je svobodno (vsak državljan ima lahko doma potni list z desetletno veljavnostjo), obstaja demokratični volilni red, storjen je bil velik korak naprej pri privatizaciji državne lastnine (v letu 1993 ustvarja nad polovico narodnega dohodka privatni sektor). Po nekaj letih upadanja produkcije in narodnega dohodka dosegamo zdaj nekajodstotni gospodarski dvig.

Nova vlada namerava nadaljevati pozitivne spremembe in procese demokrati-zacije in ustvarjati tržno gospodarstvo. Izpolnjevala bo korektivne elemente gospodarske politike, ki je bila ostro kritizirana in ni naletela na razumevanje in družbeno podporo. Mnogo je bilo potez, ki so poslabšale položaj velikih družbenih skupin. Nova vlada se zaveda, da je mogoče graditi demokratično družbo samo ob njeni podpori.

Dve največji skupini v parlamentu in senatu (SLD in PSL) zagovarjata odpravo senata. Če bo to stališče dobilo podporo, bo senat zamenjalo drugo telo z demokratično naravo, npr. Samoupravljaljska komora. Pred novim parlamentom je sprejem nove ustave. Že zdaj povzroča to številne diskusije o mestu predsednika, parlamenta in vlade v sistemu oblasti, o njihovih vzajemnih odnosih in pooblastilih.

O tistih, ki so izgubili

Volitve je izgubila sama s seboj sprta desnica. Nekdo je dejal, da je »izgubila na lastno željo«. Za katoliško državo je bilo veliko presenečenje dejstvo, da so izgubile na volitvah tiste stranke, ki so same sebe označevale kot krščanske, in med njimi predvsem Krščansko narodno združenje (Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe – ZCHN). Njen vodja, Wiesław Chranovski je bil celo predsednik parlamenta. Pred volitvami je na sedežu gđanskega nadškofa Gocłowskega nastala koalicija, imenovana »Domovina«, ki je združevala tiste, ki so priznavali krščanske vrednote. Čeprav hierarhija katoliške cerkve uradno ni podpirala nobene stranke, je mnogo duhovnikov raznih stopenj v svojem imenu pozivalo vernike volivce, naj volijo tiste kandidate, ki priznavajo krščanske vrednote, in proti levici. Volivci pa teh pozivov niso poslušali in »Domovina« ni prišla v parlament.

Poražene so bile tudi take stranke, kot je Liberalnodemokratični kongres, katerega akter je bil premier vlade (Bielecki). Tudi sporazum Centra z Jaroslavom Kaczyńskim, ki je bil nekoč bližnji sodelavec Lecha Walense, ljudstvo ni odobrilo. Poražene so bile tudi druge desne stranke in strančice. Volivci so zavrnil njihove

skrajne programe, ki so bili bolj usmerjeni h kritiki preteklosti kot pa h konstruktivnim predlogom za nadaljnji razvoj Poljske in k interesom za usodo številnih Poljakov, ki so boleče občutili učinke reform.

Veliki poraženec je »Solidarnost«. Njeni akterji in tudi njeni poslanci v parlamentu so kar naprej trdili, da govorijo v imenu in interesu naroda in da ga predstavljajo. Življenje pa jim je pripravilo bridko presenečenje – kandidati za poslance iz »Solidarnosti« niso prišli v parlament. Še huje – dobili so manj glasov, kot ima »Solidarnost« sploh članov, kar je paradoks, ki priča, kako se je vodstvo oddaljilo od lastnih članov. Voditelji »Solidarnosti« so pozabili, da so sindikat in ne politična stranka. Namesto da bi osredotočili glavno pozornost na probleme delavcev, so se ukvarjali s političnimi spori in s politiko. Volivci so to ocenili zelo negativno. Izkazalo se je, da se je vodilno jedro »Solidarnosti« na različnih stopnjah zveze odtrgalo od svoje članske podlage. Volivci so ocenjevali dejanja in ne besed. Sicer pa je »Solidarnost« razbita na vrsto rivalskih ali med seboj se bojujočih članov.

Za »Solidarnost« je volilni rezultat toliko bolj bridek, ker je »konkurenčni« sindikat Vsepoljskega sporazuma sindikatov (Ogólopolskie Porozumienie Związków Zawodowych – OPZZ) v okviru Zveze demokratične levice pripeljal v parlament 60 poslancev, »Solidarnosti« pa v njem sploh ni. Tako se je zgodovina pošalila.

Kritiki »Solidarnosti« in celo tisti, ki so izšli iz njenih vrst in se udeležili stavek 1980/81, očitajo »Solidarnosti« izdajo delavskih idealov in interesov. Izrazita razlika je med programom sindikata »Solidarnost« iz let 1980/81 in tem, kar je »Solidarnost« delala v celotnem obdobju po letu 1989, ko je bila sovladajoča sila. Široko kritiko »solidarnosti« in novih vodilnih ekip je izpeljal opozicijski akter tistih let Karel Modzelewski v svoji najnovejši knjigi *Poti stran od komunizma*.

Vzroki poraza desnice

O vzrokih, zakaj sta desnica in vladajoča koalicija izgubili volitve, teče zdaj na Poljskem živa diskusija, posebno med poraženci. Je pa nekaj vzrokov, s katerimi se po vsem videzu s precejšnjo verjetnostjo dajo pojasniti izidi volitev.

Če v popolnoma demokratičnih volitvah izgubi skupina desničarskih ali desnosedrinskih strank in zmaga druga, levičarska opcija, ni nobenega dvoma, da so volivci s tem izrazili svoje glasovalno nezaupanje v vladajočo ekipo.

Pred volitvami so znanstveni delavci in predvidevalski publicisti opozarjali na dejstvo, da jezik, ki ga uporabljajo politiki vladnega tabora, ni razumljiv in da ga večina družbe ne sprejema. Ljudje v vladi so se vedno bolj oddaljevali od svojih podložnikov.

Vladni tabor je šel na volitve razbit in med seboj sprt. Desnica se ni znala sporazumeti glede skupnih volilnih list v okviru volilne koalicije, zato nobena desničarska stranka ni preseгла praga 5 odstotkov glasov in v parlamentu nima svojih predstavnikov. Tu je imel svojo vlogo tudi poljski individualizem, osebne ambicije, hotenje po vladanju za vsako ceno, vojna za bolj očitna stališča kot skrb za narod. Prepiri in spori v taboru vladne koalicije so bili za večino državljanov nerazumljivi in so zadevali stvari, ki so bile daleč od tega, kar je vsak dan doživljalo ljudstvo. To je rodilo odpor volivcev, apatijo, beg od politike, ki ni bila razvidna in ni razreševala skrbi delovnega človeka, ampak jih je še bolj širila.

Danes v diskusijah poudarjajo, da so bili ljudje nove oblasti po letu 1989 zelo pogosto arogantni, napadalni, prepričani vase, verujoč samo v svoj prav – stali so

nad družbo. Kričec primer takega vedenja je nekaj posebno bolečih zadev, ki so mučile družbo.

Eden izmed takih problemov je naraščajoča brezposelnost. Še proti koncu leta 1989 je bilo na Poljskem šeststo dvajset tisoč prostih delovnih mest in deset tisoč ljudi, ki so iskali delo. Proces hitrega uvajanja tržnega gospodarstva je povzročil likvidacijo mnogih podjetij in s tem naraščajočo brezposelnost. Danes, konec leta 1993, je nad dva milijona osemsto tisoč ljudi brezposelnih, kar znese 15,4% za delo sposobnih ljudi. Pojav brezposelnosti še ni obvladan, ker še naprej propadajo podjetja, kar povzroča nadaljnjo rast brezposelnosti. Napovedi govorijo, da bo v letu 1994 lahko brezposelnost narasla na tri milijone dvesto tisoč oseb. So področja in regije, kjer brezposelnost zajema 30% ljudi. Najhuje je v Košalinskem vojvodstvu (28,3%), nadalje v Suwalskem (27,6%) – ali na splošno v severnih in zahodnih vojvodstvih. Kljub uvajanju podpor za nezaposlene je materialni položaj brezposelnih družin pogosto zelo težak. To vzbuja nezadovoljstvo zaradi sprememb na Poljskem in zaradi »solidarnostnih« vlad.

Poseben problem je, da zadeva brezposelnost mlade ljudi. Vsak tretji nezaposlen je star od 18 do 24 let. Vsak tretji brezposelni ima več kot 35 let.

Resen problem je znižanje življenjskega standarda. Blizu 40 odstotkov prebivalcev na Poljskem živi pod socialnim minimumom, razen tega je inflacija visoka in dosega 35% letno. Državni proračun je deficitaren in je znašal leta 1993 5 odstotkov narodnega dohodka. Če bi to stanje trajalo dalj časa, bi to imelo negativne učinke za materialni položaj prebivalstva.

V raziskovanjih javnega mnenja v dneh 24. do 29. septembra leta 1993, ki ga je izvedlo Središče za raziskovanja javnega mnenja, so tisti, ki so glasovali za SLD, utemeljevali svojo odločitev s tem, da so dosedanje vlade zanemarjale zadeve navadnih ljudi, da se je za vlade PZPR (v socializmu) živelo boljše, da je breme reforme razdeljeno neenakomerno, da mala skupina ljudi bogati, večina pa je čedalje bolj revna, da se je tabor »Solidarnosti« razbil in ni izpolnil obljub.

Kaj pa po volitvah?

Glede na volilni rezultat sta zmagovalni sili – SLD in PSL (ki imata skupaj 303 mandate v parlamentu s 460 sedeži) sestavili koalicijsko. 13. oktobra 1993 so podpisali koalicijski sporazum, ki je vseboval deset točk. Te določajo načela in pogoje delovanja koalicije. Določeno je bilo, da bo predsednik vlade Waldemar Pawlak (PSL), predsednik parlamenta pa Józef Oleksy (SLD). Pogodili so se tudi o ministrskih položajih v novi vladi. Predsednik republike Lech Walensa je sklical novo vlado 26. 10. 1993.

Družba goji do nove vlade velike upe, ki so povezani predvsem z brezposelnostjo, z izboljšanjem usode upokojencev in rentnikov, materialnega položaja podeželnja, učiteljev, zdravnikov in drugih delavcev, ki jih plačuje državni proračun. Očitno je, da so zaradi težke gospodarske situacije države možnosti za zadovoljitev pričakovanj omejene.

Sile desnice so napovedale, da bodo storile vse, da bi leva vlada vladala kar moči kratko, s čimer bi radi pospeši nove volitve, v katerih računajo na zmago. Vodstvo »Solidarnosti« je napovedalo organizacijo stavk.

Očitno je, da položaj nove vladne koalicije ni lahek. Ima možnosti za pospešeno ustavodajno dejavnost, ki bo služila nadaljnjemu reformiranju države in gospo-

darstva. Pogoj pa je ohranjanje koalicijskega sporazuma, obstoj trajne vlade in parlamenta, izvajanje realistične politike in stalno iskanje podpore pri državljanih.

Mednarodni politični in finančni krogi so bili na začetku na opreži, ki je izražala nezaupanje v vlado levice. Položaj pa je vsak dan boljši. Levica v vladi ne omeni vračanja v čase in sistem realnega socializma pred 1990. letom. Napovedujejo nadaljnje demokratične spremembe, njihovo nadaljevanje z določenimi popravki, ki zadevajo tempo sprememb, in metode gospodarske reforme. Nastopilo naj bi bolj umerjeno razmerje med stroški gospodarske reforme, usmerjene k tržnemu gospodarstvu na eni in področjem socialne varnosti delovnih ljudi pred obubožanjem in brezposelnostjo na drugi strani. Priča bomo tudi povečani intervencijski vlogi države, ker »slepa roka trga« deluje mnogo bolj v korist močnejših. Gre za to, da na Poljskem ne bomo gradili kapitalizma 19. stoletja, ampak kapitalizem s socialnim tržnim gospodarstvom. V zunanji politiki bo vlada nadaljevala dosedanja smer – usmeritev k integraciji z Evropsko gospodarsko skupnostjo. Prav tako se bo trudila za razvoj dobrih odnosov z vsemi državami, posebno s sosednjimi.

Skoraj 50 milijard dolarjev velik dolg daje le omejene možnosti gospodarskega razvoja. Velik problem bo tudi težnja po likvidaciji negativnega salda v zunanji trgovini (leta 1993 znaša nad 2 in pol milijardi dolarjev). Gre za iskanje dostopov na zahodnoevropski trg, premagovanje ovir in morebiti uvajanje določenih omejitev pri uvozu blaga na Poljsko. To zahteva predvsem poljsko podeželje, ker uvoz živilskih potrebščin bije prav kmetijstvo.

Smo šele v zelo uvodni fazi delovanja nove vlade pred sprejemom proračuna za leto 1994. Proračun bo kažipot, v kateri smeri naj bi bili sestavljeni programi in njihova realizacija. Obstaja pa možnost, da bo sedanja vlada trajna in da bo parlament zdržal vsa štiri leta svojega mandata.

Vsaka nova vlada zbuja nova upanja družbe. Ta vlada se ne bo osredotočala na preteklost, ampak na prihodnost. Poljaki se znajo bolje bojevati proti komur koli, kot pa ustvarjalno graditi sodobno družbo v mirnem obdobju in združiti vse narodove moči. Nova vlada v kratkem obdobju ne more izpolniti vseh pričakovanj. To ni mogoče. Lahko da bo prišlo do razočaranja. Nova vlada bo morala pomirjati mnogo nasprotnih interesov različnih družbenih in poklicnih skupin. Gre za to, da ne bomo napravili tega, kar je bilo že doseženo pozitivnega v obdobju državne reforme.

Poljski je potrebna politična in gospodarska stabilizacija, potrpežljivo premagovanje gospodarskih težav. Druge poti ni.

(5. 9. 1993)

Prev. F. J.